

СТАНОВИЩЕ

от проф.дфн Донка Александрова

По дисертацията на **Ася Тоник Алексиева**, редовен докторант към катедра Реторика, Философски факултет, СУ „Св.Кл.Охридски”, за придобиване на образователна и научна степен „доктор” по професионално направление **2.3. Философия (Реторика - „Невербална комуникация”)**, Научен ръководител: **проф. д.ф.н. Величко Руменчев** на тема: **„Реторически поглед върху невербалната комуникация като значим компонент на правата и обратна връзка между учител и ученици”**

Авторът на дисертационния труд **Ася Тоник Алексиева** изледва всички аспекти на несловесното общуване между учител и ученици. Вниманието и е насочено както към теоретичния анализ на невербалната комуникация от чужди и български учени, така и към практическата дейност: наблюдения и анализи на общуването в класната стая, интервюта и други. С увереност може да се съгласим с твърдението на авторката, че настоящето изследване на несловесното общуване между учител и ученици е първият цялостен и задълбочен научен труд по проблема в България. Дисертационният труд съдържа необходимите теоретически и изследователски предпоставки за достойна защита. Тази констатация се основава на следните предпоставки: Авторката убедено и последователно преследва целта си да конструира интердисциплинарен предмет на изследването през призмата на реториката, педагогиката, психологията, философията, теорията на аргументацията и др. Тя осъществява тази цел **като реализира следните конкретни задачи:**

- 1) Да анализира класически и модерни (чужди и български) теоретични и емпирични изследвания, свързани с невербалната комуникация в българското училище;
- 2) Да изведе базови понятия за изграждане на категориално-понятийния апарат, необходим за изследване на невербалната комуникация в класната стая;
- 3) Да опише несловесните модалности, оказващи влияние върху правата и обратна връзка между учител и ученици;

- 4) Да изследва комуникационни ситуации в класната стая (от лични наблюдения и съществуващи изследвания), въз основа на които да се отхвърли или потвърди тезата на настоящата разработка.
- 5) Да формулира изводи и препоръки с научно-приложен характер, свързани с невербалните модалности на релацията учител - ученици и vice versa.

Прецизно са определени **обектът и предметът** на изследването, което предполага широка теоретична основа и детайлно познаване както на реторическата материя, така и на останалите научни области, от които авторката извлича своите аналитични констатации (философия, теория на комуникацията, психология, педагогика, дидактика).

Методите, които авторката прилага (ситуационен анализ и синтез, наблюдение, сравнителен анализ, дискурсивен анализ, неструктурирано интервю с целева група) формират широко интердисциплинарно пространство, даващи ѝ възможност за задълбочени и непротиворечиви изводи.

Ася Алексиева гради анализа си върху богата **теоретична база**. Текстът съдържа изключително богат библиографски бекграунд: Проучени са задълбочено трудовете на представителите на античната реторика, както и на съвременните школи на новата реторика; изследвания по проблемите на педагогиката, психологията, теория на комуникация в общ обем 249 страници. Библиографията е богата, актуална и строго селектирана съобразно въпросите на изследването. Тя включва 210 източника, от които 58 на български език, 139 на английски и испански език, както и 13 интернет страници на български и английски език. Текстът съдържа едно приложение: Из „Реторика към Херений”(независимо, че в Увода на дисертацията и Автореферата са посочени две Приложения.) Приятно впечатление оставя сполучливият авторски превод на откъса от трактата. Може би по-близко до съвременния читател биха били откъси от трудове на български театрални педагози по проблемите на културата и техниката на речта. Избраната **структура на дисертацията** заслужава висока оценка. Авторката обособява четири тематични и проблемни области, които са в основата на оригиналния анализ. При озаглавяването на всяка една от главите на дисертацията, както и на отделните им части, се въвеждат ключовите понятия, които детайлизират особеностите на изследвания предмет – невербалната комуникацията между учители и ученици, анализирана от позициите на няколко научни области.

Първа глава – *„Комуникация и реторика”* е предназначена да разкрие взаимовръзката между ключовите компетентности, спецификата на комуникационния процес, неговите модели, права и обратна връзка. Тук, както и в останалите раздели на труда, свързващ и основополагащ компонент играе ролята на учителя за организацията на продуктивен учебно-възпитателен процес в училището. Ася Тоник Алексиева проучва задълбочено съществуващата теоретична литература от древността (Аристотел и Квинтилиан до наши дни), за да направи разяснение по въпроса какви са параметрите и изискванията към процеса на общуване между учител и ученици.

Втората глава – *„Учители и ученици. Контекст на общуването в училище”* съдържа 3 части, посветени на преподавателите, учениците и класната стая. Ася Тоник Алексиева анализира образа на „добрия учител” в България от времето на Охрид и Преславската школи, през трудовете на бащите на българската педагогическа наука – П.Берон, Жечо Атанасов, Найден Чакъров. Отделя се внимание на Ботевата представа за истинските учители, които трябва да бъдат „смели и самоотвержени борци”. Ася Алексиева с болка констатира, как „авторитетът на учителите бавно се руши и имиджът им преминава от това да са просветители, в това да са недобре платени изпълнители на чужди програми”... Компетентно и със загриженост е построен и образът на ученическата аудитория в развитие. Представата на ученическата роля за създаване на положителния образ на съвременния учител се вижда категорично от приложените Таблици – „оценъчни листи за кандидатите за учители по време на симулационно интервю за работа”. Учениците интуитивно достигат до изискването към „добрия учител” да притежава качествата на професионален оратор. Действително оценъчната скала няма нужда от подробен коментар. Следващата стъпка на анализа е посветена на класната стая, която не е ограничена единствено до пространството в сградата на училището, а включва „ниския и висок контекст” (Е. Хол) на културната среда, която пронизва всички аспекти на педагогическата комуникация.

Качеството на авторския анализ се определя от задълбоченото познаване на теорията, успешното приложение на сравнителния метод и преди всичко от владеенето на интерпретативния анализ.

Съдържанието на трета глава – „**Модалности на невербалната комуникация**” допълва характеристиката на понятието „класна стая” в неговия съдържателен аспект. Авторката разкрива особеностите и взаимоотношенията между множество модалности: цивилизационната, пространствената, двигателната, параезиковата, тактилната и пр. Всички тези модалности –представят цялата съвкупност от предпоставки, които влияят върху ефективността на педагогическия диалог. Между тях не съществува иерархия по степен на важност - в определени ситуации и най-дребният детайл от комуникативното взаимодействие може да се окаже решаващ -напр. интонацията, усмивката на учителя, костюма и пр.).

Четвърта глава - „**Невербална комуникация в класната стая**” изпълнява фундаментална роля за цялостното съдържание на дисертационния труд. А. Алексиева подчертава, че невербалната комуникация също както и вербалната трябва да се изучава специално като теория и практика. Анализира се целият репертоар от невербални компоненти като се извличат конкретни препоръки, полезни за практиката на учебния процес. Авторката многократно изтъква чрез конкретни анализи извода, че общуването в класната стая е един перманентен диалог независимо, че по традиция българската учебна практика предполага преимуществено монолог на учителя.

Заслужава висока оценка **стилът на дисертацията**. Текстът е написан лаконично, четливо, използвана е богата терминология от историята и съвременното състояние на реториката, педагогиката, психологията, теорията на комуникацията и философията, доказващи работната **теза**, че невербалната комуникация е неразделима и важна част от общуването в класната стая. Уместно са въведени цитираните текстове от трудове на световно утвърдени чужди и български автори като доказателствен или илюстративен материал, постигайки специфичният колорит на текста. Включването на таблиците сполучливо допълва анализа и значението на видовете НВК. Вдъхновеното писане е амбицирано да влияе върху цялостното възприемане на текста, което оценявам като безспорна заслуга на Ася Тоник Алексиева .

Авторефератът систематизирано представя основните компоненти, изводи и приноси моменти на изследването. Постигание на Ася Тоник Алексиева е доказателството на **работната теза**, че невербалната комуникация е неотделима и

съществена част от общуването в учебния процес, със своя специфика и употреба във взаимодействието между учител и ученици.

Изведените **приносни** моменти обособяват убедително собственото авторско присъствие на Ася Тоник Алексиева в анализа на *неизследвани* в реториката проблеми: участието на невербалната комуникация в процеса на обучение и възпитание в училището.

Публикациите на дисертантката доказват траен интерес и активност в изследването на невербалната комуникация в учебния процес.

В качеството на **препоръка** предлагам на Ася Тоник Алексиева да разшири теоретическия фонд на изследването като се запознае с някои фундаментални трудове в областта на театралната теория, културата и техниката на говора (особено българската традиция по темата), които имат пряко отношение към невербалната техника на сценичното въздействие и възприемането на театралното слово. Ръкописът се нуждае от корекция на чисто техническо равнище: в съдържанието на Дисертацията и Автореферата има разминаване в обозначаването на Трета и Четвърта глава (в Автореферата фигурират четири глави а в Дисертацията – три), да се изчистят някои графологични грешки и др.

В заключение давам положителна оценка на представения от **Ася Тоник Алексиева** дисертационен труд на тема **„Реторически поглед върху невербалната комуникация като значим компонент на правата и обратна връзка между учител и ученици”** и препоръчвам на уважаемото научно жури да гласува за обявяване на защита за придобиване на образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 2.3 Философия (Реторика - Невербална комуникация).

София, 01.05.2019 г.

проф.дфн Донка Александрова